

1

Economia social i solidària. El cooperativisme

Guia
didàctica
pel professorat

Agraïm a la cooperativa **L'esberla** i a l'**Ateneu cooperatiu del Maresme** la sessió dels continguts d'aquests dossiers destinats a donar eines al professorat per l'ensenyament de l'economia social i solidària i el cooperativisme.

1

**Economia social
i solidària.
El cooperativisme**

1

Economia social i solidària. El cooperativisme

L'economia social i solidària (ESS) i el moviment cooperatiu són una alternativa real al model capitalista imperant. Aquest fet, juntament amb la importància creixent de l'educació transformadora, crítica i conscient, està fent que cada vegada més es vulgui treballar el cooperativisme dins les aules dels centres educatius.

D'aquesta voluntat, estan sorgint una sèrie de necessitats de formació i d'acompanyament per part del professorat que no acaben d'estar cobertes. La «Guia didàctica de l'economia solidària i el cooperativisme per al professorat» s'ha creat per donar suport i eines al professorat, així com per apoderar-lo, a l'hora de treballar l'economia alternativa dins les aules.

La guia va orientada als docents d'ESO, batxillerat i formació professional que vulguin educar i fomentar l'ESS dins les aules i/o crear una cooperativa d'alumnes dins el centre educatiu.

Hem elaborat aquesta guia a través de tres documents que permetran al professorat que ho vulgui nodrir i difondre els coneixements segons les seves necessitats:

Document que recull tot el marc teòric i contingut que pot ser d'interès i de referència a l'hora de treballar amb l'alumnat l'economia solidària i el cooperativisme.

En aquest apartat de la guia, hem incidit en els diferents sistemes econòmics, polítics i socials imperants, els tipus de treballs, les conseqüències del model econòmic actual i les alternatives i propostes de canvi amb les economies transformadores existents.

Tot plegat, un resum teòric del marc econòmic general que va més enllà del que, en termes generals, ens han explicat sempre.

2

Pedagogia de les cooperatives d'alumnes

Document en el qual es detalla com crear una cooperativa d'alumnes en un grup classe des del punt de vista pedagògic i pràctic.

En concret, hem emmarcat el programa de les cooperatives d'alumnes en sentit pedagògic i curricular, però sobretot potenciant aquelles habilitats i coneixements que fomenten en l'alumnat la vivència i l'experiència en primera persona de la posada en marxa d'una cooperativa d'alumnes.

A més a més, hem fixat una proposta d'itinerari formatiu per al professorat, facilitant així la ruta o cronologia de la posada en marxa de les cooperatives d'alumnes.

3

Dinàmiques i activitats. Economia social i solidària i el cooperativisme

Document amb un recull d'activitats, eines i recursos per treballar aquesta economia transformadora dins les aules.

En concret, s'han plantejat una sèrie d'activitats a treballar dins l'aula, al marge que es creï o no una cooperativa d'alumnes. Algunes activitats són de caire general i es poden dur a terme en qualsevol context. D'altres només van orientades a les cooperatives d'alumnes, però en qualsevol cas són propostes per treballar l'economia solidària i el cooperativisme amb l'alumnat.

Sumari

1. Sistemes econòmics, polítics i socials imperants	7	3. Indicadors per mesurar el grau de benestar i desenvolupament	11	5. Alternatives i propostes de canvi: economies transformadores	19	7. Característiques de la cooperativa de treball	29
Capitalisme	7	Producte interior brut (PIB)	11	Economia social i solidària (ESS)	19	Característiques visibles (regulades per la llei de cooperatives)	29
Liberalisme	7	Índex de Desenvolupament Humà (IDH)	11	Economia feminista	20	Característiques invisibles (regulades pels propis valors)	31
Neoliberalisme	7	Comptes satèl·lit	11	Economia circular	20	8. Com posar en marxa una cooperativa de treball	35
Societat de consum	7	Enquestes d'ús dels temps	12	Economia del bé comú (EBC)	20	L'equip, el motor del projecte	35
Patriarcat	7	4. Conseqüències del model econòmic actual	13	El moviment cooperatiu	20	La idea de projecte	35
Colonialisme	8	Crisi sistèmica	13	Consum responsable, conscient i transformador	20	Constitució de la cooperativa	36
Neocolonialisme	8	Crisi financera	13	Comerç just	20		
2. Tipus de treball	9	Crisi de sostenibilitat del treball de cura	14	Mercat social	21		
Treball productiu	9	Crisi de sostenibilitat mediambiental	15	Finances ètiques i solidàries	21		
Treball domèstic, reproductiu i de cura	9	Desigualtats socials	15	6. El cooperativisme	23		
Treball comunitari	9	Deute extern	16	La cooperativa	23		
Divisió social i internacional del treball	9	Empremta ecològica	16	Diferències entre una empresa mercantil i una empresa cooperativa	23		
Divisió sexual del treball	9	Deute ecològic	16	Principis i valors cooperatius	26		
Corresponsabilitat sobre tots els treballs	10	Deute de les cures	16	Tipus de cooperatives	27		
		Cadenes internacionals de cura	17				
		Conciliació de la vida personal, familiar i laboral	17				
		Sostenibilitat de la vida	18				

1

Sistemes econòmics, polítics i socials imperants

Capitalisme

Sistema econòmic i social basat en la propietat privada dels mitjans de producció (capital), que s'inverteix en la producció, distribució i comerç de béns i serveis que es posen a la venda i, d'aquesta forma, es crea una economia de mercat basada en la lliure competència d'agents que busquen aconseguir el màxim de benefici privat en el mínim temps possible. El sistema de producció capitalista explota la força de treball de les persones, el treball dels ecosistemes i els recursos naturals per produir béns i serveis.

comercials que alguns països posaven a l'entrada de productes estrangers; la signatura de tractats de lliure comerç entre països i regions econòmiques que beneficien les grans potències econòmiques; la no-intervenció de l'estat en l'economia i el favoritisme amb el sector privat, la qual cosa implica retallades dràstiques de la despesa pública en sanitat, educació i altres drets socials, i la privatització de serveis públics.

Liberalisme

Doctrina econòmica creada al segle XIX que propugna la llibertat econòmica, entesa com la capacitat de les persones que usufructuen la propietat privada dels mitjans de producció de concórrer al mercat sense cap mena de barrera o aranzel econòmic. En aquest corrent, s'inscriuen economistes com Adam Smith, que amb la seva teoria de «la mà invisible del mercat» assegura que l'economia de mercat s'autoregula sense necessitat d'intervenció de l'Estat.

Societat de consum

En els estats amb desenvolupament industrial o productiu capitalista o societats de consum, l'economia se sustenta en la producció massiva de béns i serveis i s'incentiva el consum i la demanda constant d'aquests, més enllà de les necessitats bàsiques de les persones. Això converteix qualsevol ésser viu, objecte o idea en comercialitzable, a més d'induir conductes de consum irresponsable per generar noves necessitats al ritme accelerat que imposa el mercat i promoure l'endeutament de la població per poder comprar nous béns que els donin satisfacció material o estatus social.

Neoliberalisme

Doctrina econòmica nascuda a finals del segle XX i inicis del XXI que propugna la globalització del sistema capitalista, és a dir, l'extensió del capitalisme a tot el planeta, mitjançant la imposició internacional del lliure mercat i l'eliminació de les barreres

Patriarcat

Organització social i cultural basada en l'autoritat màxima de l'home en l'àmbit familiar (*pater familias*, pare de família, cap de la família o patriarca) i social que estableix una jerarquia de sexe, edat, opció sexual i identitat de gènere, subordinació segons la qual els homes heterosexuales tenen una posició de

domini sobre les dones i les persones amb altres identitats de gènere o opcions sexuals no hegemòniques (lesbianes, gais, bisexuals, trans, *queer*, intersexuals...).

El patriarcat té el seu origen a la prehistòria, aproximadament fa deu mil anys, a l'inici del període neolític, i es manté fins als nostres dies. En el pas de la societat feudal al capitalisme, el model de família nuclear (pare-mare-fills) ha estat el pilar del funcionament del sistema econòmic, social i polític

Colonialisme

Sistema econòmic i polític desenvolupat al segle XIX pel qual un estat sotmet un territori determinat mitjançant la força militar, l'ocupació territorial, i la instauració de governants de la metròpoli (govern de la potència colonial) i de polítiques econòmiques, socials i culturals al servei del país colonitzador. La colonització implica la usurpació i l'apropiació de la terra, la riquesa i els recursos naturals de la colònia i el sotmetiment de la població autòctona —que pot esdevenir esclava o no, així com gaudir dels mateixos drets que la població colonitzadora o no tenir-ne— i la imposició de la cultura, religió, sistema polític, econòmic i jurídic de la potència ocupant.

Neocolonialisme

Actualització del colonialisme amb polítiques comercials i econòmiques que es desenvolupen al segle XX i XXI i utilitzen el control i la força indirecta sobre els països del Sud mitjançant la globalització empresarial; els tractats de lliure comerç; el clientelisme polític; la generació d'enfrontaments interns entre sectors socials o grups ètnics rivals; l'imperialisme cultural i altres eines per apropiarse dels recursos del país. Tot i que en l'actualitat no es dona una ocupació ni ús generalitzat de la força per part dels estats que implementen polítiques neocolonialistes a l'Àfrica, Llatinoamèrica o l'Orient Mitjà, les empreses transnacionals mineres, hidroelèctriques o petrolíferes utilitzen mecanismes coercitius i violents per dur a terme els seus projectes extractivistes, com contractar empreses de seguretat o cossos paramilitars que ataquen i fins i tot maten les persones de les poblacions que s'oposen a aquests projectes.

2

Tipus de treballs

Treball productiu

Activitats humanes que produeixen béns i serveis i a les quals s'ha donat un valor de canvi, marcat no per l'ús que se'ls dona i la vida útil que tenen, sinó pel seu valor monetari. Per tant, generen ingressos en forma de salari, o mitjançant ingressos d'activitats agrícoles, comercials o de serveis desenvolupades per compte propi.

Treball domèstic, reproductiu i de cura

Tasques necessàries per assegurar la cura, el benestar i la supervivència de les persones i que asseguren la reproducció de la vida (la creació i el sosteniment de la vida humana), tant des del punt de vista biològic (gestació, part) com social (criança, educació, alimentació, atenció, socialització i cura de les persones de totes les edats, de la infantesa a la vellesa), i que fan les dones majoritàriament en totes les societats. Des dels anys setanta, les economistes feministes han assenyalat el vincle entre el treball productiu i el reproductiu, domèstic i de cura, que possibilita l'existència, la supervivència i el benestar de les persones i, per tant, és indispensable.

Treball comunitari

Tasques realitzades en benefici de la comunitat, tant en l'àmbit territorial com sectorial, en organitzacions, associacions o moviments socials, i que tot sovint es decideixen i organitzen des de la mateixa comunitat sense rebre cap benefici monetari.

Divisió social i internacional del treball

Al sistema capitalista es dona una doble divisió del treball productiu: social, entre les persones i grups socials que posseeixen els mitjans de pro-

ducció, i els que venen la seva força de treball per poder subsistir i generen una plusvàlua, un benefici afegit al valor dels productes, que no es remunera amb el salari que perceben i que es queden els patrons o empresaris; i internacional, entre els països que durant els processos de colonització van explotar els recursos i matèries primeres d'altres països per enriquir-se i esdevenir «desenvolupats», i els països empobrits, que el discurs econòmic neoliberal ha malanomenat «pobres» o «subdesenvolupats», que s'han vist obligats a exportar els seus recursos naturals a preus molt baixos per poder subsistir o a permetre la instal·lació de les empreses dels països rics al seu territori perquè la població autòctona tingués feina, encara que fos amb condicions i salaris indignes.

Divisió sexual del treball

Divisió i repartiment de les tasques en funció de les característiques biològiques de les persones i la construcció social associada pels valors patriarcal. Les societats patriarcal atribueixen a les dones en exclusiva les tasques domèstiques, reproductives i de cura de les persones, i reserven als homes el rol de receptors de la cura sense cap obligació de reciprocitat o de repartir-se aquestes feines. Aquesta desigualtat i explotació de les dones s'ha justificat amb arguments religiosos, pseudocientífics i fins i tot polítics.

La divisió sexual del treball està a la base de l'organització del mercat laboral capitalista, que entén que el treball és allò que genera ocupació i pel que es retribueix un salari. En canvi, es considera que les tasques domèstiques, reproductives i de cura o la producció d'agricultura de subsistència, històricament realitzades per les dones, no són treball, i se les invisibilitza i infravalora, fins i tot quan es fan de manera remunerada, com passa amb el treball de la llar assalariat o la cura i atenció de persones a domicili.

Corresponsabilitat sobre tots els treballs

Concepte proposat per l'economia i activisme feministes per superar la idea de conciliació de la vida laboral, personal i familiar, que consideren massa centrada en l'àmbit laboral i en les dones, a les quals se situa la responsabilitat de «conciliar». La corresponsabilitat planteja una alteració dels rols de gènere en totes les tasques i espais i el repartiment de tots els treballs (productiu, reproductiu, domèstic i comunitari) entre totes les persones.

3

Indicadors per mesurar el grau de benestar i desenvolupament

Producte interior brut (PIB)

Indicador econòmic que mesura la riquesa dels estats a partir de la comptabilització de la producció de béns i serveis i la demanda final. El PIB no comptabilitza l'economia submergida (la que no està regularitzada ni paga impostos o el treball il·legal), el treball domèstic, reproductiu i de cura no assalariat, ni el treball comunitari, i tampoc no té en compte el treball dels ecosistemes naturals, o l'explotació o finitud dels recursos naturals com una variable. Des del 2014, l'Estat espanyol està obligat a comptabilitzar la producció i el tràfic de drogues, el contraban i la prostitució al PIB per ordre del Tribunal Europeu de Comptes.

no assalariat, ni el treball comunitari, i tampoc no té en compte el treball dels ecosistemes naturals, o l'explotació o finitud dels recursos naturals com una variable. Des del 2014, l'Estat espanyol està obligat a comptabilitzar la producció i el tràfic de drogues, el contraban i la prostitució al PIB per ordre del Tribunal Europeu de Comptes.

Índex de Desenvolupament Humà (IDH)

Indicador econòmic que mesura la riquesa dels estats a partir de la comptabilització de la producció de béns i serveis i la demanda final. El PIB no comptabilitza l'economia submergida (la que no està regularitzada ni paga impostos o el treball il·legal), el treball domèstic, reproductiu i de cura

Comptes satèl·lit

Sistemes de comptabilitat i estudi de variables econòmiques no incloses als sistemes de comptabilitat nacionals que els complementen, ja que afegixen informació no monetària. A la IV Conferència Internacional sobre la Dona de Nacions Unides, celebrada a Beijing l'any 1995, els estats es comprometen a generar comptes satèl·lit que incloguin el treball domèstic, reproductiu i de cura realitzat a les llars. A Catalunya, l'Institut d'Estadística elabora comptes satèl·lit sobre aigua, emissions atmosfèriques, habitatge... i també sobre producció domèstica.

Dades¹

- El valor estimat del treball domèstic, reproductiu i de cura de persones no remunerat a Catalunya

l'any 2015 fou de 50.321 milions d'euros, la qual cosa significaria passar dels 214.927 milions d'euros de PIB a 265.248 milions, un increment del 23,4% (prop de 50.000 euros).

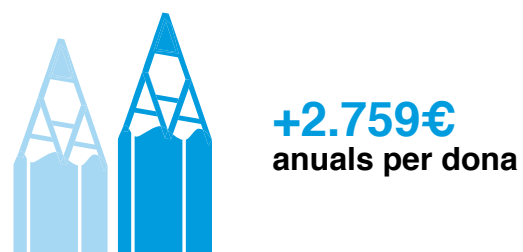
- Les dones contribueixen el doble que els homes al valor econòmic d'aquest PIB de l'economia domèstica i de cura (el 67% davant del 33% els homes)

67% dones

33% homes

- Si hi hagués una distribució igualitària tant de les tasques domèstiques i de cura com del treball remunerat, les dones podrien obtenir uns ingressos salarials bruts un 25% superiors als actuals. La desigualtat acaba tenint un cost per a les dones de 8.852 milions d'euros anuals, és a dir, 2.759 euros anuals per dona

Enquestes d'ús dels temps

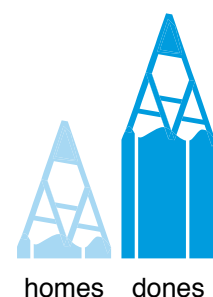
Són enquestes no periòdiques que es realitzen per obtenir informació primària per conèixer el volum del treball no remunerat realitzat a les llars, la distribució de les responsabilitats familiars de la llar i la participació de la ciutadania en activitats culturals i de

lleure, i saber com els diferents grups socials (joventut, gent gran, població aturada...) utilitzen el seu temps. A escala estatal, hi participen unes 9.500 persones. A l'enquesta d'ús del temps s'inclouen totes les persones de la llar de més de deu anys, que omplen una graella diària de les seves activitats dividida en deu grups: cura personal, treball remunerat, estudis, llar i família, treball voluntari i reunions, vida social i diversió, esports i activitats a l'aire lliure, aficions i informàtica, mitjans de comunicació, trajectes i ús del temps no especificat.

Dades²

- A Catalunya, les dones dediquen prop de 4 hores diàries a la llar i la família, davant de les 2 hores dels homes. Aquests dediquen una mica més de temps que les dones als mitjans de comunicació, trajectes, esports, estudis i aficions. Entre les feines de la llar i familiars, les dones dediquen una hora i quart a cuinar, 51 minuts a la neteja, 32 a la compra, 32 als infants i 21 a rentar, penjar, planxar i plegar la roba. En canvi, els homes dediquen 32 minuts a cuinar, 19 a netejar la casa, 22 a comprar, 20 a atendre els nens i només 2 a la roba. Els homes només dediquen més temps que les dones a la jardineria, cura dels animals i reparacions domèstiques, 21 minuts davant dels 8 minuts de les dones.

2 hores

4 hores diàries a la llar i la família

4

Conseqüències del model econòmic actual

Crisi sistèmica

El capitalisme ha desembocat en una crisi social, cultural, ambiental i de valors. L'esgotament del sistema està comportant una sèrie de conseqüències vitals per a les generacions futures en les quals, si seguim amb el mateix ritme de consum i producció, en els propers 15 anys el sistema s'haurà col·lapsat econòmicament, socialment i ambientalment. Tal com diu Jordi Garcia en el seu llibre *Adéu capitalisme. 15M-2031*, «vivim en un sistema socialment injust, políticament antide-mocràtic, ecològicament insostenible i estructuralment violent»

Crisi financera

Es produeix quan una errada al sistema de les finances produeix una caiguda del crèdit perquè les entitats financeres desconfien de la fiabilitat d'uns determinats valors borsaris i les seves cotitzacions cauen en borsa i generen una crisi. La darrera crisi financera va ser provocada pel col·lapse de la bombolla immobiliària als Estats Units l'any 2006 i la crisi de les hipoteques *subprime* l'any 2007.

En conjunt, la crisi de 2008 va ser una crisi sistèmica perquè va afectar el conjunt del sistema econòmic, com ho va ser també el crack del 1929. Durant els inicis de la dècada, i a causa que el mercat de la construcció era un dels més rendibles, els bancs dels EUA emetien bons immobiliaris a baix preu i amb un alt rendiment, vinculats a cases que la ciutadania havia adquirit a través d'una hipoteca amb interessos baixos i amb els pagaments al corrent. Aquests bons

aviat van ser el producte preferit dels inversors. Per mantenir el flux de capital constant, els bancs van començar a donar crèdits hipotecaris a milions de persones amb rendes baixes i sense capacitat de pagament comprovat, amb un interès sobre els préstecs que cada cop era més alt.

Quan la gent va deixar de pagar perquè havia perdut la feina o per altres motius, els bons es van devaluar i van portar a la fallida d'entitats bancàries com el Banc d'inversió Lehman Brothers, la qual cosa va fer trontollar el sistema financer dels EUA.

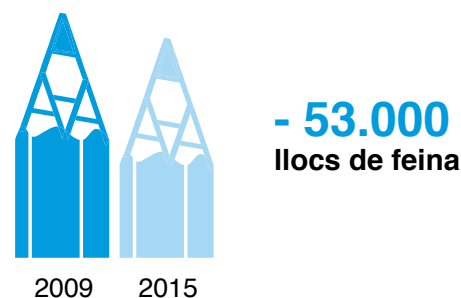
A l'Estat espanyol, l'esclat de la bombolla immobiliària va provocar la fallida d'empreses immobiliàries, va fer decaure el PIB i l'activitat econòmica, que va entrar en recessió, i va augmentar el deute públic fins al 60% del PIB, ja que l'Estat va destinar centenars de milions d'euros al rescat de les entitats bancàries. Més de sis milions de persones van quedar-se a l'atur, i l'Estat va adoptar les polítiques d'austeritat imposades pel Banc Central Europeu i la Troika: reducció del dèficit públic amb acomiadament de treballadors i treballadores de la sanitat i l'educació públiques; retallades pressupostàries en sanitat, educació pública; eliminació d'organismes i retallades de pressupostos de promoció de la igualtat de gènere i lluita contra les violències masclistes; una reforma del sistema de pensions, i dues reformes laborals que van eliminar conquestes històriques en el camp dels drets socials i de les dones.

Dades

- Des de l'esclat de la crisi, hi ha hagut més de 570.000 desnonaments de famílies que han

perdut casa seva perquè no han pogut pagar la hipoteca als bancs. La Plataforma d'Afectats i Afectades per la Hipoteca ha aturat més de 1.200 desnonaments. La gran majoria d'activistes de la PAH són dones de famílies que han perdut la casa perquè no han pogut fer front a la hipoteca³.

- La reforma del sistema de pensions de 2011 i la reforma laboral de 2012 han suposat un retrocés històric en drets socials: la primera va pujar dels 65 als 67 anys l'edat de jubilació i obliga a treballar més de 35 anys al mercat de treball assalariat per poder cobrar pensió de jubilació; la segona va flexibilitzar de manera extrema les condicions de treball de la població assalariada en benefici dels empresaris i va eliminar la bonificació per a les empreses que contractin dones després de la seva baixa maternal⁴.
- Els ajustos estructurals han suposat la destrucció i la privatització encoberta del sistema sanitari: de 2009 a 2015, el Govern espanyol va retallar 53.000 llocs de feina al sector (més del 13% de la plantilla) i més de 16.000 milions d'euros en despesa sanitària. El 2012 va eliminar l'atenció gratuïta per a la població migrant sense papers, i va deixar més de 870.000 persones migrades sense atenció⁵.

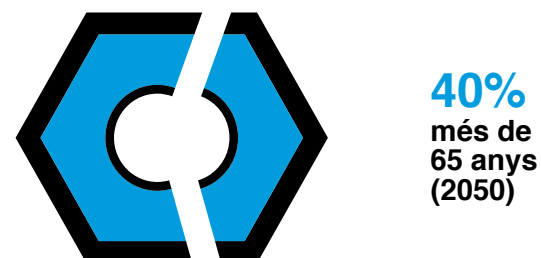
Crisi de sostenibilitat del treball de cura

Concepte proposat per l'economia feminista per fer visible la crisi de reproducció social que té lloc arreu del món: a països europeus com l'Estat espanyol, a causa de l'envelliment de la població i la baixa natalitat, el percentatge de la gent gran amb necessitats especials de cura augmentarà notablement els propers anys.

Com que l'Estat no ha desenvolupat polítiques públiques que atenguin de manera gratuïta aquestes necessitats, les cures als sectors de població que no tinguin diners per pagar-se una atenció remunerada es proveiran a la llar. Ho faran les dones autòctones de manera gratuïta, o les dones migrades, en condicions de precarietat i absència de drets. Als països del Sud, la cadena de reproducció social s'ha vist seriosament alterada per la migració de milions de dones que han marxat als països enriquits a treballar com a cuidadores de forma remunerada, i les cures a les seves famílies han recaigut sobre les dones més grans o més joves.

Dades

- Una de cada cinc persones europees (el 19,2% de la població, és a dir, 97,7 milions de persones té més de 65 anys i un 5,1% (25 milions) té més de 80 anys⁶.
- L'any 2050, prop del 40% de la població de l'Estat espanyol tindrà més de 65 anys, i serà l'estat amb més percentatge de població envellida del món darrere del Japó. Prop del 15% de la població tindrà més de 80 anys⁷.
- El 90% de les persones que cuiden persones grans o amb diversitat funcional a l'Estat espanyol són dones. La majoria tenen entre 45 i 65 anys i són cònjuges o filles de les persones que cuiden⁸.

³ Plataforma d'Afectats i Afectades per la Hipoteca.

⁴ Anuaris 2012, 2013, 2014, 2017 i 2018 sobre lluites feministes a l'Estat espanyol. Joana G. Grenzner. Fundació Betiko.

⁵ Plataforma Impacto de Género Ya, Red de Mujeres Latinoamericanas y del Caribe en España.

⁶ Eurostat, 2018.

⁷ OCDE, 2017.

⁸ Sociedad Española de Geriátria y Gerontología (SEGG), 2017.

Crisi de sostenibilitat mediambiental

Les doctrines econòmiques liberals i neoliberals ens han fet creure que el capitalisme pot créixer il·limitadament, i hem oblidat que les persones depenem del medi ambient i que els recursos naturals són limitats. Segons Yayo Herrero, excoordinadora d'Ecologistas en Acción, s'ha desenvolupat una «economia caníbal que declara la guerra als cossos i els territoris» i que ha portat a l'esgotament de les energies fòssils (petroli, carbó, gas...), ha provocat el canvi climàtic i compromet la supervivència de l'espècie humana.

En els propers anys, hi haurà més guerres pel control d'aquests recursos, migracions forçoses pel canvi climàtic i s'arribarà al col·lapse energètic.

Dades

- Es preveu que el moment culminant de la producció de petroli convencional, conegut com a pic del petroli, sigui abans de 2030, i en un futur aquest recurs serà cada cop més escàs⁹.
- El consum d'energia a l'Estat espanyol va créixer un 56% de 1990 a 2008, un 95% a causa de la mobilitat en automòbils¹⁰.
- Segons va afirmar Mariano González, de Greenpeace, en una entrevista feta durant el 2015:
 - Abans del 2050 podria haver-hi més de 200 milions de refugiades climàtiques.
 - El 40% de la terra cultivable està degradat.
 - Cada any desapareixen 13 milions d'hectàrees de bosc.
 - La capa de gel dels pols ha perdut el 40% de la seva espessor en 40 anys.

Desigualtats socials

En totes les societats, la intersecció entre capitalisme, patriarcat i colonialisme ha generat desigualtats socials de diferents tipus: de classe, entre les persones i sectors socials amb rendes més altes (derivades de la tinença o ús dels mitjans de producció, capital, béns, etc.) i les més baixes, que no tenen

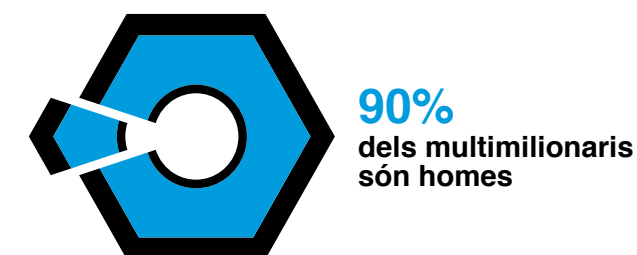
cap altre patrimoni que la seva força de treball; de gènere, entre els homes que responen al model de masculinitat hegemònica i la resta de persones que tenen rangs inferiors: dones, persones transgènere, sense gènere, *queer* o amb identitat de gènere fluida, i persones amb opcions sexuals no normatives (lesbianes, gais, bisexuals, intersexuals, asexuals, pansexuals...), i d'ètnia, entre les persones blanques i les que són racialitzades (gitanes, negres, asiàtiques...) o són migrants de països de l'anomenat Sud global.

Dades

- 702 milions de persones arreu del món (9,6%) viuen amb menys d'1,6 euros al dia i en situació d'extrema pobresa. El 1990 la xifra arribava a 1.900 milions, gairebé un bilió. Aquest percentatge s'ha reduït un 27,4% en 25 anys¹¹.

- L'any 2016¹²:
 - L'1% de la població més rica acumulava més diners que el 99% restant.
 - L'extrema riquesa tenia rostre d'home adult: el 90% dels multimilionaris són homes, un 87% dels quals tenen més de 50 anys.

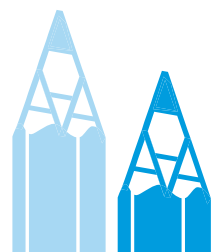
⁹ Càtedra de Recursos Energètics, Facultat de Geologia de la Universitat de Barcelona, 2010.

¹⁰ Informe Cambio Global España 2020/2050 sobre consumo y estilos de vida. Centre de Recerca i Informació en Consum, 2008.

¹¹ Informe de Monitoreig Global, Fons Monetari Internacional i Banc Mundial, 2015.

¹² Riquesa: tenir-ho tot i voler encara més. Oxfam informe temàtic. Gener de 2015.

- Un 22,3% de la població de l'Estat espanyol viu per sota del llindar de la pobresa¹³.
- A escala mundial, les dones guanyen un 24% menys que els homes, només ocupen un 22% dels càrrecs directius superiors i en el 32% de les empreses no hi ha cap dona en càrrecs d'alta direcció¹⁴.

24%
menys de salari

Deute extern

És la suma del deute que té un país amb entitats estrangeres, i està compost pel deute privat —contret per empreses o particulars— i el deute públic —el que contrau un estat amb bancs o amb altres països, mitjançant institucions com el Banc Mundial (BM) o el Fons Monetari Internacional (FMI), per tal de tenir recursos financers per produir nous béns i serveis, i que es compromet a pagar en un període determinat de temps.

Als anys setanta, el preu del petroli va pujar de manera espectacular (es va multiplicar per quatre), i els països productors van tenir beneficis enormes: els bancs privats van instal·lar-se a aquests països i van començar a donar crèdits a la població amb interessos de retorn molt baixos. Els països empobrits de l'Àfrica i Llatinoamèrica, que es trobaven sota règims dictatorials, van endeutar-se massivament, i durant els anys vuitanta els tipus d'interès van multiplicar-se per quatre, de manera que el deute d'aquests països també ho va fer. Com a penalització, les institucions financeres internacionals (BM i FMI) els van aplicar plans d'ajustament estructural i mesures d'austeritat econòmica (retall des de la despesa pública, acomiadaments de funcionari públic, etc.). Molts països van veure seriosament compromès el seu desenvolupament pel llast del pagament del deute, i alguns van aconseguir la condonació o es van negar a pagar-lo.

Empremta ecològica

Indicador de l'impacte ambiental i la sostenibilitat de la demanda humana en els ecosistemes, que mesura la quantitat de terra o aigua necessària per generar recursos i assimilar els residus produïts per una població, segons el seu estil de vida.

Per mantenir el nivell de vida de la ciutadania de l'Estat espanyol, es necessitarien tres vegades el territori estatal, i tres planetes més si ho extrapolem a escala planetària, ja que cada persona necessita 3,7 hectàrees per satisfer els seus consums i absorbir els residus que genera¹⁵.

Deute ecològic

Aquest concepte el va crear l'Institut d'Economia Ecològica de Xile i comptabilitza el nivell de consum de recursos i generació de residus que té una població, que és superior a la producció natural local sostenible i la seva capacitat d'assimilació i generació.

Segons l'ONG Acció ecològica, que el 1997 va llançar la primera campanya sobre el deute ecològic, aquest té en compte «la responsabilitat que tenen els països industrialitzats per la destrucció progressiva del planeta com a efecte de les seves formes de producció i consum; el seu model de desenvolupament enfortit amb la globalització, que amenaça la sobirania dels pobles, i l'obligació que tenen amb els països del Sud pel saqueig i usdefruit dels seus béns naturals, com petroli, minerals, boscos, biodiversitat, coneixements, béns marins, i per l'ús il·legítim de l'atmosfera i els oceans. El deute ecològic va començar a generar-se a l'època colonial i s'ha seguit incrementant fins als nostres dies».

Deute de les cures

El concepte sorgeix de l'economia i els moviments feministes i dels que qüestionen la legitimitat del deute financer públic als països del Sud. També anomenat deute social o deute de gènere, es refereix al temps, treball i energia física, psicològica i emocional que les dones han dedicat a la cura de persones al llarg de la història i que no els ha estat retribuït en la mateixa mesura per la divisió sexual del treball i la manca de corresponsabilitat sobre aquestes tasques.

És un fet que el treball no remunerat realitzat a les famílies, que fonamentalment recau sobre les dones, contribueix més a la producció de benestar

i a la cohesió social que qualsevol programa de polítiques públiques¹⁶.

Com planteja l'economista feminista Cristina Carrasco, «les dones [...] han donat valor a la cura com a necessitat essencial de les persones i com a part de la condició humana. Han dedicat temps i energies a la creació i recreació de la vida. [...] No demanen una reparació o una devolució per tota la desposseïció de què han estat objecte, s'exigeix la fi d'aquest espoli i l'assumpció col·lectiva de la responsabilitat de la cura de les persones»¹⁷.

Cadenes internacionals de cura

El concepte, creat per les economistes feministes Amaia Pérez Orozco i Denise Paewonsky, descriu el procés internacional que es va donar durant la dècada dels anys vuitanta i noranta en què, davant la no corresponsabilitat en el repartiment de les tasques domèstiques, reproductives i de cura no remunerades, les dones dels països europeus com l'Estat espanyol van transferir-les a dones del Sud global que havien migrat a aquests països per buscar oportunitats laborals com a fruit de la crisi als seus països.

Amaia Pérez Orozco explica: «Quan una comunitat concreta (...) delega les cures a persones que venen d'altres indrets, es conformen cadenes globals de cura que generen un deute de cures dels territoris receptors de migració respecte als emissors»¹⁸.

Dades

- A l'Estat espanyol hi ha prop de 630.000 empleades de la llar, de les quals un 30% no s'ha donat d'alta al Règim General de la Seguretat Social i cobren en negre. El 80% són migrades.
- L'Estat espanyol és el que té el nombre més alt de persones empleades de la llar a Europa i l'únic que no els reconeix el dret a atur.¹⁹

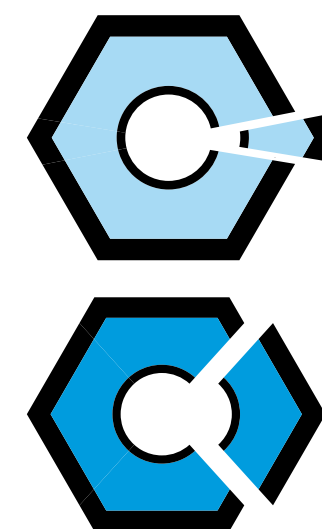
Conciliació de la vida personal, familiar i laboral

Polítiques i mesures orientades a facilitar la participació equilibrada dels homes i les dones a la vida familiar i el mercat de treball mitjançant la reestructuració i reorganització dels sistemes laboral, educatiu i de recursos socials per introduir la igualtat d'oportunitats en el treball assalariat, canviar els rols i estereotips tradicionals associats a la divisió sexual del treball i la cura a persones dependents.

Per exemple, la reducció de la jornada laboral per haver de cuidar persones, el finançament públic de les escoles bressol fins als tres anys o les ajudes per la cura de familiars es consideren polítiques que afavoreixen la conciliació. Aquestes mesures sorgeixen als anys noranta en constatar que les dones, tot i haver-se incorporat massivament al mercat laboral, segueixen assumint en exclusiva les tasques domèstiques, reproductives i de cura, i per tant fan una «doble jornada» i tenen una «doble presència» a l'esfera laboral i a la domèstica i familiar. Fins i tot hi ha qui parla de «jornades interminables».

Dades

- L'any 2016, un 26,6% de les dones assalariades entre 25 i 54 anys amb un fill treballaven a temps parcial, davant del 5,7% d'homes. En les famílies de 3 o més fills, els percentatges són un 26,2% de dones i un 6,4% d'homes.²⁰

¹³ Enquesta de condicions de vida. INE, 2016.

¹⁴ Informe Índex de Desenvolupament Humà 2015. PNUD.

¹⁵ Global Footprint Network, 2017.

¹⁶ Informe *Iniciatives per a la cohesió social a Amèrica Llatina*. Fundació internacional i per a Iberoamèrica de Polítiques Públiques, 2010.

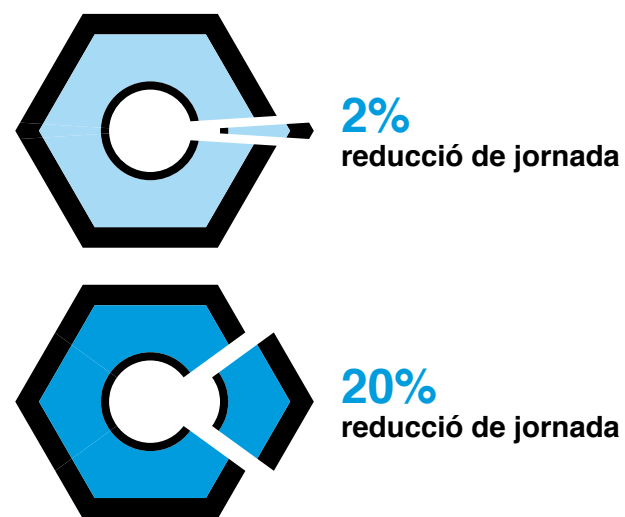
¹⁷ Carrasco, Cristina, et al. *Servidumbre de la deuda o sostenibilidad de la vida*. Seminari d'economia feminista de Barcelona. XIV Jornades d'Economia Crítica, 2014.

¹⁸ La citació està extreta de BAYAS FERNÁNDEZ, Blanca. *Deuda de cuidados: el patriarcado y el capital a la ofensiva, la economía feminista como propuesta*. Observatori del Deute en la Globalització. Barcelona, 2017.

¹⁹ Organització Internacional del Treball, 2018.

²⁰ INE, 2018.

- El 73% de la població assalariada treballa en empreses que dificulten la conciliació. Les mesures de conciliació vigents, com la reducció de jornada o l'excedència laboral per cura de familiars, obren una esclatxa de gènere d'un 89% per a les dones assalariades, que són les qui les adopten majoritàriament.²¹
- El 2012, només un 7% dels pares assumeix alguna de les setmanes transferibles del permís de paternitat. El 20% de les mares s'acull a la reducció de jornada davant del 2% dels pares. Pel que fa a les excedències per cura de fills, les agafen el 10% de les mares davant de l'1% dels pares.²²

Sostenibilitat de la vida

Concepte introduït des de l'economia feminista que reivindica que garantir les vides humanes dignes de ser viscudes i la sostenibilitat del planeta siguin l'objectiu principal del sistema econòmic, polític i social, en lloc dels beneficis econòmics. Per això, proposa reorganitzar els temps i els treballs de manera que la resolució de les necessitats de cura material i afectiva de les persones i la seva sostenibilitat, així com al planeta, estiguin al centre.

²¹ Observatori d'Investigació de la Real Academia de Ciencias Económicas y Financieras.

²² Los permisos parentales como instrumentos para la igualdad de género. Estudi.

5

Alternatives i propostes de canvi: economies transformadores

Economia social i solidària (ESS)

Configura un sistema econòmic que es caracteritza per situar les persones i la comunitat al centre de la seva activitat i prioritzar el benestar col·lectiu per davant del benefici individual.

Es defineix com un conjunt d'iniciatives socioeconòmiques els membres de les quals, de manera associativa, cooperativa, col·lectiva o individual, creen, organitzen i desenvolupen democràticament, i sense que necessàriament tinguin ànim de lucre, processos de producció, d'intercanvi, de gestió, distribució d'excedent, moneda, de consum i de finançament de béns i serveis per satisfer necessitats.

Es desenvolupa tot promovent relacions de solidaritat, cooperació, donació, reciprocitat i autogestió, defensant els béns comuns naturals i culturals i la transformació igualitària de l'economia i la societat, amb la finalitat del bon viure i la sostenibilitat i la reproducció de la vida del conjunt de la població.²³

- **L'economia capitalista utilitza les persones com a eina per maximitzar el capital i el benefici individual.**
- **L'ESS utilitza el capital com a eina per satisfer**

les necessitats de les persones i del col·lectiu.

Dades

- A escala europea:
 - L'ESS representa un 6,5 % de l'ocupació de la Unió Europea, i un 7% del PIB: hi treballen 14 milions de persones.²⁴
- A Catalunya:
 - L'ESS representa un 2,2% del PIB, prop de 10.000 empreses (4.053 cooperatives de treball i un 12% de l'ocupació, i genera 60.000 llocs de treball.²⁵
 - L'ESS és un sector que ofereix millors condicions laborals per a les dones que les empreses convencionals: un 67% de les persones contractades són dones; un 51% participen en l'aprovació de plans de treball i pressupostos; un 49% tenen càrrecs de responsabilitat en l'estructura executiva, i un 46%, càrrecs societaris i polítics. A més, el 87,5% de les empreses o faciliten la conciliació de la vida personal, familiar i laboral.²⁶

²³ Grup de treball desbordades de la cultura, 2017.

²⁴ Diagnosi de l'economia social i solidària al Maresme. Ateneu Cooperatiu del Maresme, 2017.

²⁵ Butlletí d'Economia social i cooperativa, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies; Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa, octubre de 2017.

²⁶ Informe del Mercat Social Català 2016, Xarxa d'Economia Solidària.

- Al Barcelonès nord:
 - S'han registrat fins a 64 cooperatives actives, un parell de centenars d'entitats, associacions i fundacions i 167 societats laborals.²⁷

Economia feminista

Moviment polític i econòmic que sorgeix del moviment feminista als anys setanta del segle XX i que assenyalava el conflicte entre el capital i la vida de les persones i el planeta. A més de denunciar les desigualtats de gènere al mercat de treball i visibilitzar la importància del treball domèstic, reproductiu i de cures, proposa una transformació total del sistema econòmic perquè sigui sostenible amb la vida de les persones i el planeta. Per tant, té com a objectiu l'eliminació de la divisió sexual del treball i les relacions de poder i la construcció d'una societat on les relacions socials, econòmiques i polítiques estiguin basades en l'equitat i el benestar de les persones i del planeta.

Economia circular

Moviment econòmic que incorpora la mirada ecològica a l'anàlisi de l'economia i pretén superar el model econòmic lineal sorgit del capitalisme industrial (extreure → produir → distribuir → consumir → llençar) per un de caire circular (reutilitzar, reciclar, reinvertir), ja que tot té potencial per seguir dins el cercle econòmic. Per això, es proposa mantenir els productes, materials i recursos al màxim de temps possible dins el sistema econòmic, generar el mínim de residus possibles, i caminar cap a l'objectiu de màxima eficiència en l'ús de recursos, reduint el consum de matèries primeres i energia, i residus i emissions en els processos productius.

Economia del bé comú (EBC)

Moviment mundial que proposa superar el paradigma capitalista amb noves visions que evitin nous cataclismes i acabin amb la dicotomia entre capitalisme i economia planificada. Hi ha prop de 2.000 empreses associades arreu del món, i unes 400 han fet ja el balanç del bé comú, una mena d'auditoria que quantifica l'impacte de l'entitat a la societat i als ciutadans, més enllà del compte de resultats. El balanç de l'EBC es fixa en aspectes com la dignitat humana, la solidaritat, la cooperació, la sostenibilitat ecològica, la justícia social i la democràcia.

El moviment cooperatiu

Moviment econòmic, social i polític nascut a mitjan segle XIX a Catalunya i a Europa, vinculat a les classes populars, el moviment obrer i les societats de resistència obrera, per fer front a la situació de desposseïció de la majoria de la població i a les necessitats de mancomunar recursos per accedir a recursos bàsics com l'alimentació, l'educació i la protecció en cas de malaltia, orfanat o viudetat. Durant el trànsit del segle XIX al XX, a Catalunya proliferen les cooperatives de consum i es creen cooperatives de treball tant a l'àmbit urbà com rural. Amb el cop d'estat i la dictadura franquista, el cooperativisme viu una davallada i es revifa als anys cinquanta, amb les centrals de compra i consum, així com amb les cooperatives d'ensenyament nascudes als anys setanta que promouen una educació mixta, laica i catalana. Durant la crisi financera i el desmuntatge de l'Estat del Benestar, les cooperatives han estat capaces de mantenir ocupació estable, en condicions dignes i més equitatives que les empreses convencionals.²⁸

Consum responsable, conscient i transformador

Decisions de consum que tenen en compte l'impacte social i ambiental del procés de producció i distribució d'un producte o servei i que suposen una transformació cap a relacions de gènere, classe, ètnia, Nord-Sud... més equitatives i cap a la sostenibilitat ambiental. Implica consumir productes de comerç just que hagin estat produïts respectant els drets socials i laborals de les persones treballadores i, en cas de provenir de països del Sud, fomentant unes relacions comercials igualitàries entre Nord i Sud, generant el mínim de residus i contaminació ambiental, amb producció ecològica i de proximitat o quilòmetre zero, en circuits curts de producció, distribució i consum on es redueixin els intermediaris. També suposa fer real la responsabilitat en el repartiment de tasques domèstiques i reproductives com la compra dels productes d'alimentació, neteja, roba, etc. i que deixin de fer-les exclusivament les dones.

Comerç just

Forma alternativa de comerç que busca canviar les relacions comercials entre els països enriquits del Nord

(consumidors) i els empobrits (productors) i que es basa a assegurar salaris dignes a les persones treballadores; no acceptar mà d'obra infantil; implementar la igualtat de condicions laborals entre homes i dones; promoure i les estructures empresarials de tipus democràtic; respectar el medi ambient; promoure els cultius de consum local en lloc dels d'exportació als països rics, i afavorir els projectes de desenvolupament local solidari i en benefici de la comunitat. Com a dada, el comerç just produeix un 16% del PIB de la Unió Europea.²⁹

Mercat social³⁰

És la plasmació pràctica d'un circuit econòmic i de satisfacció de necessitats basat en els principis de l'ESS. La idea és que, en les diferents esferes del cicle econòmic —producció, finançament, comercialització i consum—, tots els agents actuïn sota principis de democràcia i transparència, compromís socioambiental i enfocats a les necessitats humanes en comptes de l'afany de lucre.

La construcció de Mercat Social es basa en la potenciació dels intercanvis i flux econòmics entre organitzacions i persones consumidores de l'ESS.

Finances ètiques i solidàries

Són aquelles que fan compatible la rendibilitat econòmica i financera amb la consecució d'objectius socials i ambientals. Es tracta d'incorporar l'ètica al llarg de tot el procés de finançament; és a dir, captar l'estalvi de la ciutadania i canalitzar-lo cap al finançament d'entitats i d'empreses que apliquen criteris ètics, socials i ambientals.³¹ La banca ètica representa un 5% del PIB de la Unió Europea.³²

A Catalunya existeixen les següents entitats:

- No bancàries
 - **Coop57:** és una cooperativa de serveis que destina els seus recursos a donar préstecs a projectes d'ESS.
 - **Oikocredit:** és una institució financera i cooperativa mundial no bancària que promou el desenvolupament sostenible.
- Bancàries
 - **Fiare Banca Ètica** és un banc ètic i cooperatiu,

nascut de la fusió entre Banca Popolare Etica d'Itàlia i Fiare de l'Estat espanyol.

- **Triodos Bank** és un banc europeu independent, referent en banca ètica i sostenible des de 1980.

²⁷ Diagnosi de l'economia social i solidària al Barcelonès nord, Ateneu Cooperatiu del Barcelonès nord, 2019.

²⁸ Fonts utilitzades per a les definicions: *Economies transformadores i cooperativisme. Oportunitats i riscos per al cooperativisme de treball*. Federació de Cooperatives de Treball, Alternatives Econòmiques. Barcelona, març de 2018

²⁹ Fair Trade Advocacy, 2018

³⁰ <http://mercatsocial.xes.cat/ca/que-mercat-social/>

³¹ FETS-Finançament Ètic i Solidari.

³² Fair Trade Advocacy, 2018.

6

El cooperativisme

La cooperativa

Tal com descriu l'Aliança Cooperativa Internacional, una cooperativa és «una associació autònoma de persones sòcies que s'agrupen voluntàriament per satisfer les seves necessitats i aspiracions econòmiques, socials i culturals comuns a través d'una empresa de propietat conjunta i de gestió democràtica». Poden ser de diferents tipus: de treball, de consum, de serveis, d'habitatge... Segons l'activitat que cooperativitzin. Una cooperativa és una empresa social basada en principis democràtics, on cada persona sòcia té el mateix poder de decisió, independentment del capital, patrimoni o treball aportat i participa de la propietat, gestió i resultats de l'activitat realitzada.

Diferències entre una empresa mercantil i una empresa cooperativa³³

La següent taula resum exemplifica les característiques, en termes generals, de les empreses mercantils i cooperatives, que no vol dir que totes funcionin d'aquesta manera.

³³ Elaboració pròpia a partir de *Feu-vos coop. Guia jove per a ser una cooperativa*, L'Esberla i Consell de la Joventut de Barcelona; *La cooperativa, una eina per a crear una altra economia*, Coòpolis, Ateneu Cooperatiu de Barcelona.

	EMPRESA MERCANTIL	EMPRESA COOPERATIVA
Objectiu	Maximitzar el capital i el benefici individual.	Satisfer les necessitats de les persones i del col·lectiu.
Relació capital - persones	Ús de les persones i els ecosistemes com a recursos per satisfer la voluntat d'acumulació capital d'uns pocs.	Ús del capital i el treball per satisfer les necessitats de les persones i el planeta.
Propietat	Divisió entre propietaris individuals i personal assalariat contractat.	Propietat col·lectiva, no individual. Les persones sòcies propietàries poden tenir persones contractades com a treballadors o treballadores.
Repartició dels excedents	Acumulació de capital per beneficis individuals. Els excedents es dediquen a benefici dels propietaris (extracció de plusvàlua de la força de treball).	Si és sense ànim de lucre, els excedents es reinverteixen en la cooperativa. Si és amb ànim de lucre, es reparteixen els excedents. En ambdós casos, és obligat destinar un mínim del 10% al Fons d'Educació i Promoció Cooperativa i un 20% al Fons de Reserva Obligatori.
Mercat al que pertany	Inserció en economia de mercat lliure, competitiva, internacional i de creixement il·limitat.	Inserció en mercat social català i estatal, foment de pràctiques equitatives, justes i responsables de producció, reproducció, intercanvi i consum de béns i serveis i estalvi. Creixement sostenible i vinculat a les necessitats del territori i l'entorn.
Organització	Verticalitat i direcció executiva.	Horitzontalitat, democràcia directa, participació (una persona sòcia, un vot). Autoorganització i autogestió de l'activitat segons les decisions col·lectives, autoregulació de ritmes i temps de treball.
Desenvolupament laboral	En general, especialització en una categoria laboral o càrrec concret.	Aprenentatge personal, intercanvi i socialització de coneixements.
Condicions de treball	Condicions de treball desiguals (temporalitat, parcialitat, precarietat, assetjament laboral, sexual o per raó de sexe, esclatxa salarial de gènere).	Més equitat i estabilitat laboral, menys temporalitat, menor esclatxa salarial en general i de gènere.
Cures i conciliació	Externalització de les cures i el sosteniment de la vida. Aplicació de polítiques de conciliació i acció positiva segons la llei.	Aplicació autoregulada i autogestionada de mesures de conciliació i corresponsabilitat amb més marge que les polítiques d'acció positiva vigents al mercat laboral convencional. Visibilització de la feina de treball domèstic, reproductiu i de cura interna i externa a la cooperativa.
Recursos naturals	Ús recursos naturals com a mitjans de producció, falta de consciència sostenible o externalització en polítiques de Responsabilitat Social Corporativa (RSC).	Desenvolupament sostenible arrelat al territori i la comunitat.
Retorn a la comunitat	No retorn social o RSC.	Responsabilitat social incorporada a la pròpia activitat.

Dades per dimensionar el cooperativisme

- Al món:
 - L'Aliança Cooperativa Internacional (ACI), creada el 1844, aplega més de 1.000 milions de cooperatives d'arreu del món.
 - Les 300 cooperatives més grans del món superen els sis bilions de dòlars en dividendes anuals i facturen 2,53 bilions de dòlars, la qual cosa equival a ser la sisena economia mundial.³⁴
- A Europa:
 - Cooperatives Europe està composta per 84 organitzacions membres de 33 països europeus, que apleguen 176.000 empreses cooperatives i 141 milions de socis i sòcies individuals, a més de crear llocs de feina per a 4,7 milions de persones a tota la UE.
- A l'Estat espanyol:
 - El 4,5% del mercat laboral és dins el món cooperatiu, i el 15% de la població, 6,7 milions de persones, són membres d'una cooperativa.³⁵
 - La Confederación Española de Cooperativas de Trabajo Asociado (COCETA) aplega les federacions, unions i associacions de cooperatives de treball de les diferents comunitats autònomes, i està integrada per 17 federacions i més de 17.000 cooperatives.
- A Catalunya:
 - L'agost de 2017 hi havia 4.053 cooperatives que generaven més de 43.236 llocs de treball directes (un 1,2% de l'ocupació total), representaven un 20% del total d'empreses cooperatives de l'Estat espanyol i un 0,7% de les empreses de Catalunya. Facturaven més de 4.572 milions d'euros i aportaven un 2% del PIB.³⁶
 - El sector de les cooperatives ofereix millors condicions de treball a les dones que les empreses convencionals: són el 51% de la base i el 60% del personal contractat a les cooperatives i societats laborals, i tenen la mateixa remuneració que els homes, així que no hi ha esclatxa salarial de gènere.³⁷
- Des de l'any 2012 fins al 2016, l'ocupació al sector cooperatiu va créixer un 6,3% cada any.
- L'any 2016 es van crear 177 noves cooperatives.³⁸
- A Catalunya, la Federació de Cooperatives de Treball compta amb 528 cooperatives federades; la Federació de Cooperatives d'Ensenyament aplega 42 escoles cooperatives.
- Al Barcelonès nord:
 - Hi ha 64 cooperatives actives, 38 a Badalona, 17 a Santa Coloma i 9 a Sant Adrià. El 82,81% són cooperatives de treball associat i unes tres quartes parts es dediquen al sector dels serveis a les persones, a les empreses i algunes de tipus cultural o ensenyament.³⁹

³⁴ World cooperative monitor, Explorant l'economia cooperativa. Aliança Cooperativa Internacional, Observatori Mundial de les cooperatives, Institut Europeu d'Investigació sobre Cooperatives i Empreses Socials, 2016

³⁵ CIRIEC, les grans xifres de l'economia social.

³⁶ Observatori del Treball i Subdirecció General d'Economia Social, Tercer Sector i Cooperatives.

³⁷ Informe del Mercat Social Català, 2016.

³⁸ Subdirecció General d'Economia Social, Tercer Sector i Cooperatives. Servei de Foment, Direcció General d'Economia Social, el Tercer Sector, les Cooperatives i l'Autoempresa, Departament de Treball, Afers Socials i Famílies de Catalunya.

³⁹ Diagnosi de l'economia social i solidària al Barcelonès nord, Ateneu Cooperatiu del Barcelonès nord, 2019.

Principis i valors cooperatius

Una cooperativa és una empresa social basada en principis democràtics on totes les persones sòcies participen de la propietat, la gestió i els resultats de l'activitat cooperativitzada. A la pràctica, això implica que estableixen relacions societàries entre ells i elles i amb l'empresa, amb un model de gestió que es basa en uns determinats valors i principis per damunt dels beneficis econòmics.

Les persones sòcies tenen veu i vot, per tant, les cooperatives generen una cultura empresarial que contribueix a fer créixer les persones per construir una societat millor.

Els valors cooperatius són l'autoajuda o suport mutu; la democràcia; la igualtat i l'equitat; la solidaritat; l'honestedat i la transparència; la responsabilitat, i la vocació social.

Els principis⁴⁰ que desenvolupen aquests valors i que inspiren la pràctica cooperativa són:

- Adhesió voluntària:** les cooperatives són organitzacions voluntàries, obertes a totes les persones que vulguin fer servir els seus serveis o associar-s'hi sense discriminació social, política, religiosa, racial o sexual.
- Gestió democràtica:** són organitzacions gestionades democràticament per les persones sòcies, que participen activament i en condicions d'igualtat i equitat a l'hora d'establir-ne les polítiques i prendre decisions, al marge del capital que cada soci o sòcia hagi aportat. Les persones escollides per gestionar i representar la cooperativa en són responsables davant dels socis i sòcies.
- Participació econòmica:** les sòcies contribueixen equitativament al capital de les cooperatives i el gestionen democràticament. Una part d'aquest capital és de propietat comuna de la cooperativa. Els beneficis de l'activitat no seran totalment repartits entre les persones sòcies (ni tan sols quan és una cooperativa amb ànim de lucre), sinó que es reinvertiran en la mateixa cooperativa, en la formació del personal associat o en projectes d'intercooperació o difusió del cooperativisme.
- Autonomia i independència:** les cooperatives són organitzacions autogestionades i autònomes, s'asseguren el control democràtic per part de les sòcies sense dependre de tercers. Si estableixen acords amb altres organitzacions, incloent-hi governs, o aconsegueixen capital de fonts externes, ho fan en termes que permetin mantenir-ne el control democràtic.
- Educació, formació i informació:** per tal de contribuir en el desenvolupament de la cooperativa i de les persones que en formen part, les cooperatives faciliten la formació de les persones sòcies, càrrecs electes o personal contractat de manera que es garanteixi que totes les persones que prenen decisions posseeixen la mateixa i suficient informació. També informen a la ciutadania sobre la naturalesa i beneficis de la seva activitat.
- Intercooperació:** cooperació entre cooperatives i entitats locals per teixir xarxes comunitàries i enfortir el moviment cooperatiu i l'ESS.
- Interès per la comunitat:** les cooperatives estan arrelades al territori i l'entorn on treballen, i treballen en xarxa per aconseguir el desenvolupament sostenible de la comunitat mitjançant polítiques que satisfan les necessitats del seu teixit social, així com per difondre els valors i les pràctiques cooperatius.

Fonts: Elaboració pròpia a partir de *Feu-vos coop. Guia jove per a ser una cooperativa*, Consell de la Joventut de Barcelona.

Tipus de cooperatives

Existeixen molts tipus de cooperatives que es diferencien segons l'objecte i la finalitat de l'activitat cooperativitzada. Les principals són aquestes:

Treball	La seva finalitat és autoocupar-se per a la producció de béns o serveis a terceres persones.
Serveis	És l'associació de persones físiques o jurídiques amb la finalitat d'adquirir conjuntament subministraments i serveis.
Ensenyament	El seu objectiu és dur a terme activitats escolars o docents i poden estar formades per l'associació de famílies, alumnes i/o docents.
Consum	Associació de persones amb l'objectiu de consumir productes o serveis.
Habitatge	Té l'objectiu de proveir a les seves sòcies l'accés a l'habitatge o a serveis derivats com la rehabilitació o la construcció, per la propietat o el dret d'ús.
Agràries	Associació de persones pageses per tal de gestionar en comú la seva producció, la maquinària, i la transformació i venda de la seva producció.
Integrals	Integren més d'un tipus de cooperativa.

Totes les cooperatives permeten optar a la condició de ser d'iniciativa social i sense ànim de lucre, sempre que compleixin una sèrie de criteris:

Iniciativa social	La cooperativa ha de tenir com a finalitat la satisfacció de necessitats socials no ateses, o ateses insuficientment, tant pel mercat com per l'administració.
Sense ànim de lucre	Com a cooperativa, es pot optar a aquesta condició sempre que els beneficis generats a fi d'any no es distribueixin entre les sòcies, sinó que s'inverteixin en la mateixa cooperativa o en la comunitat. A més, el capital aportat per constituir la cooperativa no es remunera, els càrrecs del Consell Rector i la intervenció dels comptes no poden estar remunerats, i les retribucions de les persones treballadores, siguin o no sòcies, no poden superar el 150% del salari que estableix el conveni col·lectiu.

Fonts: Elaboració pròpia a partir de la guia *Feu-vos coop. Guia jove per a ser una cooperativa* L'Esberla i Consell de la Joventut de Barcelona; *La cooperativa, una eina per a crear una altra economia*, Coòpolis, Ateneu Cooperatiu de Barcelona.

7

Característiques de la cooperativa de treball

A continuació, es descriuen les característiques principals de les cooperatives de treball. Es comença per aquelles característiques visibles que tradicionalment s'han considerat les úniques a tenir en compte a l'hora de crear un projecte d'autoocupació i es continua amb les característiques invisibles, que s'han anat incorporant progressivament a la pràctica cooperativista gràcies a la seva intersecció amb els moviments feministes, ecologistes i socials.

Característiques visibles (regulades per la llei de cooperatives)

Model societari

- Associar-se a una cooperativa significa tenir-ne la propietat. Totes les persones sòcies participen de la propietat de l'empresa, de la gestió política, estratègica i operativa i dels resultats tant positius com negatius.
- La llei de cooperatives catalana permet constituir una cooperativa de primer grau amb un mínim de dues persones sòcies que duguin a terme l'activitat cooperativitzada, tot i que és recomanable ser mínim tres persones. La llei catalana obliga a incorporar una tercera persona en un termini màxim de cinc anys, que en el cas de les cooperatives de treball pot ser sòcia treballadora o col·laboradora.
- Existeixen tres tipus de persones sòcies:
 - Sòcia treballadora: persona vinculada a la cooperativa per unes relacions laborals per tal de dur a terme l'activitat cooperativitzada.

- Sòcia col·laboradora: persona física o jurídica que no té relació laboral, però col·labora en assolir l'objectiu de la cooperativa.
- Sòcia temporal: persona que té un vincle social de durada determinada amb la cooperativa i que no pot superar als 5 anys.

Model econòmic i fiscal

- Per constituir la cooperativa és obligatori fer una aportació de capital social de mínim 3.000€. Es pot capitalitzar el 100% de l'atur per la creació d'una cooperativa com a mesura de finançament. Un cop posada en marxa la cooperativa i desbloquejat el compte bancari, el capital social es pot utilitzar per pagar despeses associades a l'activitat (bestretes, compres, inversions, etc.).
- Les aportacions de capital dels i les sòcies són de dos tipus:
 - Obligatòries, per reunir el capital social mínim.
 - Voluntàries, com a eina interna d'equilibri econòmic entre les persones sòcies. Per exemple, quan una persona sòcia no pot aportar tot el capital necessari de cop, la resta poden avançar-lo com a aportacions voluntàries i aquesta va aportant el capital obligatori a poc a poc.
- Les cooperatives remuneren el treball de les persones sòcies treballadores i personal contractat amb bestretes (no s'anomena salari). Un cop pagades les bestretes i la resta de despeses, han de pagar impostos. Per la seva naturalesa, compten amb beneficis fiscals:
 - Bonificació en el pagament de l'impost de societats, que grava a totes les persones jurídiques (organitzacions o empreses) amb activitat eco-

nòmica i resultats positius. L'import habitual és del 25%; les cooperatives han de pagar el 20% o el 10% si són cooperatives especialment protegides.

- Impost sobre activitats econòmiques: bonificació del 95% de la quota.
- Una de les principals característiques de les cooperatives és la distribució dels seus beneficis un cop tancant l'any econòmic en diversos tipus de fons:
 - Fons de Reserva Obligatori (FRO): té per objectiu consolidar la cooperativa amb fons, amb un mínim del 20% dels excedents. Aquest fons és intocable i no es poden treure diners si no és que la cooperativa té pèrdues.
 - Fons d'Educació i Promoció Cooperativa (FEPC): té per objectiu destinar aquests diners a activitats de formació i intercooperació amb altres cooperatives, amb un mínim del 10% dels excedents.
- També es poden crear altres tipus de fons entre les persones sòcies, com el fons de reserva voluntari o fons mutuels per aconseguir prestacions que la Seguretat Social no dona, com l'atenció odontològica o la graduació de les ulleres.
- Beneficis restants: a repartir entre les sòcies o no, segons si la cooperativa és amb ànim de lucre o sense.
- En cas que tingui ànim de lucre, els excedents es reparteixen d'acord amb el grau de participació a l'activitat cooperativitzada, no segons el capital invertit. Les persones sòcies decideixen si els reparteixen o els tornen a reinvertir a necessitats específiques d'inversió de la cooperativa, al FRO, o creen un fons de reserva voluntari.
- En cas que sigui sense ànim de lucre, l'excedent va al Fons de Reserva Voluntari, que també és intocable.

Model de governança i organització

- Les cooperatives es regeixen per un model de governança democràtic, horitzontal i equitatiu. Apliquen la filosofia 1 persona = 1 vot, independentment del capital social aportat, la qual cosa garanteix a la cooperativa servir a les necessitats del col·lectiu i no de l'individu.
- Els òrgans socials d'una cooperativa són:
 - L'Assemblea General (AG): és l'òrgan on participen totes les persones sòcies i, per tant, és l'òrgan màxim d'expressió de la voluntat social. Els acords són de compliment obligat per totes les persones sòcies, i pot decidir qualsevol assumpte que no s'hagi delegat en un altre òrgan.

- El Consell Rector: és l'òrgan d'administració de la cooperativa i té atribuïda la representació i el govern de la societat. Per tant, gestiona l'empresa i exerceix el control directe de la direcció, gerència o coordinació, segons el tipus de figura o figures que hagi triat l'AG per la gestió executiva de la cooperativa. Està format com a mínim per tres membres escollits a l'AG per assegurar els càrrecs de la presidència, la tresoreria i la secretaria. També pot comptar amb vocals.
- Altres òrgans de governança, en funció del que marquin els estatuts:
 - Interventores de comptes: vetllar per les bones pràctiques econòmiques i financeres de la cooperativa.
 - Comissions de treball per temes específics: cura de les persones, pla d'igualtat, participació, transparència, intercooperació, etc.
- El marc normatiu de les cooperatives són els estatuts, els acords dels òrgans de govern i el reglament de règim intern.
 - Els estatuts són el document de referència pel que fa a les normes i els acords de funcionament de la cooperativa. Recull aspectes bàsics com el nom o la denominació social, l'adreça, el camp d'activitat, els òrgans de govern, els diferents tipus de socis i sòcies, els seus drets i obligacions, els requisits d'admissió i baixa, les normes de disciplina social, la tipificació de les faltes i sancions, els procediments sancionadors i els recursos a interposar; les aportacions mínimes de capital social, el dret de reemborsament, els criteris d'aplicació dels resultats econòmics, la manera i el termini de convocatòria de l'AG i el règim d'adopció dels acords.
 - El reglament de règim intern és un document opcional que regula la vida interna de la cooperativa i serveix per establir les pautes de funcionament i condicions en què funcionarà l'activitat cooperativitzada (treball, habitatge, serveis...). És la lletra petita del que estableixen els estatuts.

Model laboral

- Les cooperatives s'autoregulen el treball de manera lliure: estableixen la pròpia organització, l'escala salarial, les categories laborals, les vacances, les excedències i la jornada laboral, a excepció de les mesures obligatòries de les normatives generals de treball.
- Pel que fa al règim laboral dels i les treballadores, en el cas de les persones sòcies treballadores poden escollir entre Règim General o Règim d'Autònoms, i la situació es pot modificar passats 5 anys.
- Una cooperativa pot tenir persones treballadores sense ser sòcies. Aquestes han d'estar afiliades al Règim General de la Seguretat Social i es re-

gularan per l'Estatut dels treballadors i el conveni col·lectiu que les correspongui. Cada cooperativa regula les relacions amb la seva plantilla i en fixa un termini de permanència. Algunes cooperatives estableixen un termini màxim per tenir persones treballadores contractades i es marquen una data per decidir si la persona passa a ser sòcia, de manera que afavoreixen l'estabilitat laboral i la igualtat i equitat de condicions de totes les persones que hi treballen.

- A més, les persones sòcies de les cooperatives de treball tenen una confluència de rols que crea una dicotomia entre la figura laboral i la societària.
 - Rol laboral: està determinat pel lloc de feina i les tasques que desenvolupa. El sou anirà determinat per aquestes funcions.
 - Rol societari: de caire polític i empresarial, implica uns drets, deures i obligacions associades que es marquen als estatuts. Vol dir ser membre de l'Assemblea General i optar als càrrecs del Consell Rector.

Característiques invisibles (regulades pels propis valors i principis cooperatius)

Corresponsabilitat i la cura de l'equip amb perspectiva de gènere

A *El libro rojo de las mujeres emprendedoras*, Guernica Facundo explica que les dones que impulsen projectes d'autoocupació tenen més facilitat per conciliar la vida personal, familiar i laboral, ja que això els dona certa flexibilitat i compatibilitat per assumir responsabilitats de cura de criatures o familiars.⁴¹

Com s'ha dit, les cooperatives i altres empreses de l'ESS posen en pràctica mesures per afavorir la conciliació de les persones que hi treballen, com la reducció de jornades, el teletreball o l'autoregulació de les vacances, excedències...

Algunes van més enllà i promouen la corresponsabilitat sobre tots els treballs (productiu, domèstic, reproductiu i de cura i comunitari) tant dins com fora de la cooperativa, i incorporen mecanismes per fomentar la sostenibilitat i el benestar material i emocional de les persones que componen els equips de treball.

⁴¹ FACUNDO VERICAT, GUERNICA. *El libro rojo de las mujeres emprendedoras: Alertas y estrategias para un emprendimiento femenino*. Libros de cabecera, 2011.

Segons Facundo, durant la fase inicial de funcionament del projecte, això es tradueix en un reforçament del concepte de cura familiar que tenen les dones que l'engeguen i en el fet que les tasques domèstiques i de cura de menors incideixen en el funcionament del negoci. Malgrat tot, també constata que les dones que s'autoocupen tenen menys suport dels seus companys en les tasques de cura que els homes en la mateixa situació.

Visibilitat i reconeixement de les tasques reproductives

• Mesures que afavoreixen la corresponsabilitat

La capacitat d'autoregulació de les cooperatives permet que aquestes puguin implementar mesures més innovadores i equitatives que les polítiques de conciliació vigents al mercat de treball convencional: per exemple, l'ampliació dels permisos de maternitat i paternitat per damunt del que preveu l'Estatut dels Treballadors.

En el cas del permís de paternitat, això ha suposat un avenç notori per afavorir la corresponsabilitat i la sostenibilitat en les tasques domèstiques, reproductives i de cura, ja que ha permès als homes que han estat pares tenir una baixa més àmplia del que preveu la llei.

De la mateixa manera, algunes cooperatives incorporen una visió més àmplia dels motius i les necessitats de conciliació de la vida personal, familiar i laboral que abasta més espais que el laboral i el familiar i té en compte altres necessitats més enllà de la cura de familiars o persones properes. Així, permeten que les persones sòcies puguin agafar excedències per estudiar, per visitar familiars llunyans en cas que tinguin famílies en diàspora, en els casos de sòcies migrants, o per necessitats vitals diverses.

• Tasques productives vs. tasques reproductives

Les cooperatives que tenen consciència i voluntat de fomentar la corresponsabilitat en tots els àmbits de la vida fomenten el reconeixement de les tasques «reproductives» de l'àmbit laboral (administració, neteja, mediació i gestió de conflictes, cures...), que tot sovint el mercat de treball convencional invisibilitza i infravalora a causa d'una lògica productivista que atribueix més valor a les tasques purament productives, de representació, negociació, gestió dels diners...

A més, vetllen perquè es trenqui la divisió entre l'esfera productiva i reproductiva a l'empresa per deixar de reproduir les desigualtats de gènere imperants en el funcionament intern de la cooperativa, fomentar l'equitat de gènere i superar la divisió sexual del treball en els diferents rols i tasques. Per aconseguir-ho, algunes cooperatives utilitzen estratègies com la prioritització de la participació de dones en les tasques de representació externa o el foment de la representació paritària; la penalització econòmica o d'altres formes davant l'incompliment de torns de neteja, i la rotació

de les tasques reproductives per assegurar que es reparteixen.

Altres cooperatives n'externalitzen algunes, com la neteja, i les remuneren de manera justa per dignificar-les.

- **Seguiment emocional: benestar personal i social**

L'ESS es fonamenta a satisfer les necessitats de les persones i, com a tal, també ha de vetllar per les necessitats emocionals de cada persona i del col·lectiu.

El dia a dia fa que s'entri en una espiral de treball productiu que dificulta aturar-se i respirar, escoltar-se, veure com se sent cadascú en l'equip de treball i sortir de la bombolla personal que de vegades es genera per la sobrecàrrega de feina. És molt important que, com a cooperativa, es tinguin en compte els sentiments, les emocions i les necessitats que tenen les persones que en formen part, ja que desencallar els conflictes o malestars els farà estar més a gust, més cohesionats i més lliures en les relacions personals i laborals.

La sostenibilitat emocional dels equips és clau. S'ha constatat que els conflictes i les desavinences internes són una de les raons cabdals de la desaparició de cooperatives durant els seus primers tres anys de vida. Per aquest motiu, cada cop més cooperatives i entitats de l'ESS inverteixen temps i recursos en el seguiment emocional i la cura de l'equip.

Una part essencial del projecte és la confiança entre les membres del grup, i per això és imprescindible que hi hagi espais de comunicació fluids, còmodes, transparents i segurs on totes les persones se sentin lliures per ser honestes amb elles mateixes i amb el grup. És fonamental treballar en equip, coordinar-se i comunicar-se perquè tothom pugui sentir-se part del projecte, aportar i sentir la valoració de la resta de l'equip.

Les cooperatives amb una consciència i pràctica feministes han estat capdavanteres a l'hora d'incorporar aquestes eines per fer visible i cuidar allò invisible i imprescindible per al bon funcionament dels projectes col·lectius. S'utilitzen eines com les rondes emocionals abans de començar les reunions d'equips de treball per tal de fer visible com estan les persones de l'equip des del punt de vista personal o en relació amb la feina, així com per detectar necessitats de suport, preveure conflictes i resoldre'ls.⁴²

De cara a treballar els malestars en l'equip de treball o a prevenir, abordar o resoldre un conflicte, les cooperatives utilitzen diverses estratègies: algunes cooperatives especialitzades en dinamització comunitària i participació emocional aposten per metodologies de gestió grupal i s'alternen entre els seus membres la dinamització de les

sessions de treball; d'altres trien una persona de referència de l'equip per gestionar les situacions de conflicte, i unes altres tenen un suport extern per facilitar aquests espais.

El desenvolupament de les persones: l'aprenentatge continu

Per tal d'organitzar un equip de treball cooperatiu, cal partir de la premissa que no tothom sap fer de tot, ni té les aptituds, habilitats o capacitats per entomar totes les parts i vessants d'un projecte cooperatiu. L'ideal és encaixar les necessitats de la cooperativa amb les capacitats de les persones que la conformen, però la majoria de vegades no passa.

La cooperativa és un espai d'aprenentatge continu que permet a les persones que la configuren desenvolupar-se des del punt de vista professional i personal. L'aprenentatge esdevé de dues maneres:

- **Involuntari:** el dia a dia, les funcions, els rols, les persones amb qui es comparteix el projecte, etc. fa que sense adonar-se'n aprenguin cada dia coses noves, ja sigui en temes laborals com personals.
- **Voluntari:** un dels principis del cooperativisme és l'educació i la formació i, com a tal, es fomenta el desenvolupament de la persona.

Principis democràtics

- **La responsabilitat social al cor de les cooperatives**

El concepte de «responsabilitat social» es basa en la sostenibilitat social, econòmica i ambiental de les organitzacions i es fonamenta amb els principis de transparència, bon govern i implicació de tots els actors que participen del desenvolupament de l'organització (treballadores, clients, proveïdores, comunitat local...). Tota cooperativa té integrats aquests principis de manera orgànica en el seu funcionament, posant-la en valor per si mateixa.

- **Transparència i comunicació: els principis es concreten en fets**

Les cooperatives han de saber explicar qui són, què fan i com ho fan a tots els actors del projecte cooperatiu com la comunitat, les persones treballadores, la clientela, la xarxa d'empreses proveïdores.... Mostrar la informació no és perjudicial, tot i que el mercat capitalista així ho promogui. Fer la feina de manera honesta permet ser transparents i mostrar-se al món, de manera que es valori la feina feta i la forma de fer-la i que es pugui rebre un retorn dels diferents públics, la qual cosa sempre resultarà constructiu i servirà per aprendre i millorar.

Això implica, per exemple, publicar a la pàgina web de la cooperativa dades com els resultats

econòmics i altres xifres que puguin donar informació sobre la política ambiental, el compromís amb la paritat i l'equitat de gènere i amb el territori de la cooperativa.

De fet, la mateixa construcció del mercat social català i estatal es fa partint de la transparència i la certificació del compliment dels principis cooperatius, socials i solidaris: durant els darrers anys s'han desenvolupat eines perquè les cooperatives i altres entitats de l'ESS puguin autoavaluar el seu nivell de compromís social i ambiental: per exemple, el qüestionari d'admissió de REAS (Red de Redes de Economía Solidaria, una xarxa estatal creada l'any 1995) inclou preguntes per assegurar que les entitats admeses compleixen els criteris d'equitat, treball, sostenibilitat ambiental, cooperació, treball sense finalitat lucrativa i compromís amb l'entorn.

A Catalunya, des del 2015 la Xarxa d'Economia Solidària publica cada any el Balanç Social, una eina de rendició de comptes i mesura d'impacte social, ambiental i de bon govern que avalua de manera sistemàtica, objectiva i periòdica sis grans característiques de tota empresa o entitat que vulgui ser socialment responsable: la democràcia; la igualtat; el compromís ambiental; el compromís social; la qualitat laboral, i la qualitat professional.

A més, la Federació de Cooperatives de Treball publica el Baròmetre Cooperatiu, que des de 2018 incorpora també l'enquesta Valor Social, una eina que permet a les cooperatives mesurar el valor social que generen i com multipliquen els recursos rebuts, generant valor a tots els grups d'interès: persones treballadores sòcies, clients, administracions públiques, comunitat local, etc.

- **Participació i democràcia real**

La participació i la democràcia són un dels pilars del cooperativisme. Sense la informació, la deliberació, la participació i la presa de decisions de manera democràtica, no es pot emprendre un projecte cooperatiu.

Perquè funcionin els espais de participació de manera lliure i justa, cal que es mostrin i es posin sobre la taula els poders i privilegis que tenen les persones integrants de l'equip del projecte.

Segons la metodologia de treball de processos, una proposta metodològica d'acompanyament per al creixement personal i col·lectiu creada per Arnold Mindell, tot grup de persones compta amb diferents rangs que fan que la veu d'una persona tingui més o menys poder que la resta del grup pel motiu que sigui. Els rangs són «la suma de privilegis d'una persona»,⁴³ conscients o inconsci-

ents, i són de diferents tipus: social, segons el gènere, la classe, l'origen, l'ètnia, l'edat...; psicològic o espiritual, segons les habilitats o competències interpersonals de la persona, la seva implicació i dedicació a un grup, capacitat d'encoratjar-lo, oratòria, seguretat, capacitat de gestió de crisi i de generar relacions positives i contextuais, segons la posició que s'ocupa en un grup, el temps de participació i el coneixement...

Mostrar aquests rangs i tenir en compte la incidència que tenen en les dinàmiques del grup farà que les persones integrants tinguin més llibertat a l'hora de participar i puguin fer-ho en millors condicions.

La clau per fomentar la participació horitzontal en un grup està a posar atenció a quins espais i eines de participació i democràcia té el grup; avaluar si són suficients, representatius i funcionals i si tothom se sent lliure de pensar, dir i fer el que vol, i generar-ne de nous si es constata que és necessari fer-ho per la salut del grup i de les persones que l'integren.

La intercooperació: cooperar en lloc de competir

La intercooperació o cooperació entre cooperatives és un dels principis del cooperativisme perquè les cooperatives puguin assolir el seu màxim potencial i enfortir el moviment cooperatiu mitjançant el treball conjunt a través d'estructures locals, nacionals i internacionals que s'interrelacionen entre elles.

Desterrar la lògica de l'individualisme i la competitivitat que preconitza el capitalisme i que se'n ha inculcat des de la infantesa en tots els àmbits de la vida és clau, i és la base del funcionament cooperatiu i de la intercooperació: si compartim i cooperem arribem allà on vulguem, perquè juntes ho podem tot.

La cooperació entre cooperatives esdevé un element clau per dos factors:

- La cooperació i l'ajut mutu per assolir objectius comuns en els àmbits social i comunitari
- La intercooperació per generar col·laboracions empresarials i fer front al mercat actual, agressiu i depredador. Això permet enriquir els projectes i generar capacitats que de manera individual seria impossible d'assolir.

Per posar en marxa un projecte cooperatiu és bàsic connectar amb l'entorn, observar i aprendre de tot el que han viscut les cooperatives i altres entitats de l'ESS i treballar-hi en xarxa.

8

Com posar en marxa una cooperativa de treball

Ara que ja s'ha descrit què és una cooperativa i quines característiques té, cal que s'aterri la idea de projecte per fer-lo viable. A continuació, us expliquem com.

L'equip, el motor del projecte

El primer per posar en marxa una cooperativa és tenir clar qui configura l'equip de persones que volen impulsar el projecte.

A l'hora de configurar el grup, és important conèixer què pot aportar cada persona al projecte, i això vol dir tenir clar quines habilitats, capacitats i motivacions té cada membre per poder donar valor a aquestes i concretar dins l'organització quins perfils i rols es tenen.

Cal marcar uns objectius inicials i assegurar que són compartits per tot l'equip, ja que seran la base del projecte.

L'aspecte més rellevant de la gestió del grup és el respecte i la cura de totes les persones que l'integren. Per tant, és recomanable establir diferents mecanismes de comunicació i expressió emocional per vetllar i tenir cura de totes les veus, inquietuds i necessitats de les persones que el componen des del seu origen i en la mateixa definició dels objectius.

Per altra banda, un cop avançada la idea del projecte, caldrà plantejar-se quins rols i perfils necessita la cooperativa pel seu funcionament, com encaixen amb les que tenen les persones de l'equip i si cal una formació addicional per cobrir les necessitats de la cooperativa.

La idea de projecte

Un cop definits els objectius, cal desenvolupar la idea del projecte a partir d'una reflexió col·lectiva que tingui en compte els aspectes següents:

- Per què volem crear aquest projecte? Quines necessitats socials cobreix?
- Existeix aquesta idea de projecte? És nova? Si existeix, quina seria l'aportació o valor diferencial que incorpora el nostre projecte?
- Quina és la missió i visió de la futura cooperativa? Quins valors i principis regiran el seu funcionament?

Missió, visió i valors⁴⁴

Missió: ha de definir qui som, el perquè ens apleguem dins d'una organització i ens proposem actuar socialment. L'hem de poder definir en unes poques línies, en un sol paràgraf, per poder ser recordada fàcilment.

⁴⁴ Missió, visió i valors de les entitats. De què estem parlant? Xarxanet, 2015.

Qualsevol persona externa, en llegir la missió, pot decidir si s'identifica i val la pena comprometre's amb aquesta finalitat. Les coses que fem com a entitat tenen un determinat sentit, van en una direcció determinada i no les fem per casualitat. La missió és el que dona sentit a la nostra actuació.

Visió: com traslladem la nostra missió al terreny reflectint el nostre ideari, allò que esperem aconseguir en els propers anys, en un mitjà termini. Ens podem plantejar visions transformadores de la realitat social, visions que comportin canvis radicals... i per tant l'anàlisi és un element fonamental per posicionar-nos en un sentit o altre i constituir-nos en agents dels canvis que proposem.

Valors: els valors són els principis que configuren la nostra activitat. Cada entitat té el seu tarannà a l'hora de treballar, prioritzant uns valors a uns altres. És un tercer element d'identificació com a entitat i, per tant, hem de ser capaços de definir-nos a l'entorn de quatre o cinc principis, aquells més significatius i rellevants per a nosaltres. Aquests valors són els que hem de practicar cada dia en les nostres accions.

Pla de sostenibilitat

Per tal d'emprendre un projecte, és necessari elaborar un pla de viabilitat que permeti desenvolupar la idea de projecte detalladament i projectar una cooperativa que sigui sostenible en els àmbits econòmic, social i ambiental.

Dels models de negoci o plans de sostenibilitat existents, us recomanem utilitzar el canvas social, una eina àgil, fàcil, dinàmica i molt visual que us permetrà començar a plantejar el vostre pla de sostenibilitat i configurar l'estructura de la cooperativa.

El canvas és una plantilla de gestió estratègica per desenvolupar nous models de negoci o documentar-ne de ja existents, que permet treballar en profunditat i de manera relacionada les dimensions fonamentals de la idea de projecte, i en facilita la presentació pública i el contrast.

És probable que la idea inicial s'hagi d'anar modificant cada cert temps, i per això és important tenir flexibilitat i capacitat d'adaptació, així com garantir que els canvis s'ajusten a la visió de la cooperativa i són consensuats amb totes les persones que formen part del projecte.

Constitució de la cooperativa

Per constituir la cooperativa i poder iniciar l'activitat cooperativitzada, cal realitzar un seguit de tràmits de dos tipus: en primer lloc, els que fan referència només a la constitució jurídica de l'organització, és a dir, que fan possible que existeixi formalment la cooperativa. I en segon lloc, els tràmits essencials per dur a terme l'activitat de la cooperativa, és a dir, els tràmits que permeten que treballem en ella i duem a terme els productes o serveis cooperatius.

A continuació, podeu consultar cadascuna de les passes detallada amb recomanacions segons la guia *Passos per crear una cooperativa*, de Coòpolis, l'Ateneu Cooperatiu de Barcelona:

1 Certificació de denominació social

Sol·licitud al registre de cooperatives de Catalunya

- Tràmit telemàtic
- S'han de sol·licitar 4 possibles noms
- Es pot fer el pagament immediat amb targeta dèbit/crèdit.
- Resposta del registre central en 48-72 hores.
- La reserva del nom dura 4 mesos prorrogables.

Cal assegurar-se d'omplir els dos documents (sol·licitud i annex).

2 Redacció dels estatuts socials

- Es poden elaborar a partir del model del procediment express o bé partint d'una redacció pròpia.

Totes els sòcies fundadores han de signar totes les pàgines.

3 Assamblea constituent

- Aprovació dels estatuts i signatura de l'acta de constitució.
- Totes les sòcies fundadores han de signar totes les pàgines.
- Es nomena el primer Consell Rector.

Es pot aprofitar l'acta de constitució per fer l'atorgament de poders a les representants de la cooperativa (operativa bancària, signatures mancomunades, etc)

4 Compte Corrent

Obertura d'un compte o una entitat financera al nom de la cooperativa

- El compte quedarà bloquejat fins que la cooperativa aporti el certificat del Registre de cooperatives amb l'aprovació de la inscripció i el NIF definitiu.
- Pot anar-hi una sola persona amb la totalitat del capital a aportar segons l'acta de constitució.

Documentació

- Originals i còpia dels estatuts i de l'acta de constitució signats per totes les sòcies.
- Original i còpia de la certificació de denominació social.
- Fotocòpies de tots els DNI/NIE/ Passaports.

El banc emet el **CERTIFICAT D'APORTACIONS** que s'ha d'adjuntar a les escriptures. (24h)

5 Notaria

Elevació a públic dels acords establerts a l'acta de constitució.

Documentació

- Original signat dels Estatuts i de l'acta de constitució
- Certificat d'aportacions al capital social emès per l'entitat financera.
- Certificació de denominació social de la cooperativa.
- DNI/NIE/Passaport original i vigent de les fundadores.
- Recomanem enviar prèviament tots els documents per a la seva valoració i possibles esmenes a la notaria.

La notaria lliura l'original de l'escriptura pública i una còpia simple.

Cost d'elevació pública: entre **250 i 500€***.

6 Model 036: CIF Provisional

A l'Agència Tributària Espanyola

- Cal fer aquest tràmit en el termini màxim d'un mes des de l'acta de constitució.
- S'ha d'omplir online, imprimir-lo i portar-lo a Hisenda.
- Es presenta a la delegació que correspon per domicili social.
- Recomanem que el tràmit el faci la presidència.

Documentació

- Escriptura original.
- Fotocòpia de la còpia simple facilitada pel notari (se la queden a Hisenda).
- Model 036 complimentat.

Hisenda lliura el NIF provisional: digitalitzeu-lo i feu-necòpies.

Cost **Gratuit**.

La notaria pot fer tot el tràmit per uns **40€**.

7 Model 600:

Autoliquidació de l'impost de transmissions patrimonials i d'actes jurídics documentals.

- El tràmit es realitza a través del programa AJUDA. <https://atc.gencat.cat/ca/utilitats/programes-ajuda/pa-transmissions/>
- La notaria s'encarrega, en un termini màxim de 10 dies, d'adjuntar còpia de les escriptures a la plataforma per tal de poder realitzar el tràmit.

Cal imprimir el justificant de l'autoliquidació per presentar davant el registre.

No té cap cost, les cooperatives en són exemptes.

8 Sol·licitut d'inscripció al registre de cooperatives

- Es recomana anar-hi presencialment i pagar la taxa allà mateix. Només es pot pagar amb targeta.

Documentació

- Escripcions originals amb l'enganxina identificativa de l'Autoliquidació de l'ITP i AJD.
- NIF provisional
- Formulari de sol·licitud d'inscripció: http://treball.gencat.cat/ca/ambits/economia_social/recursos/formularis/documentacio_cooperatives/registre_de_cooperatives/
- *S'han de fer 2 còpies
- *S'ha de fer esment si es tria el procediment express

Si des del Registre de Cooperatives fan esmenes a la documentació caldrà fer una escriptura complementària a la notaria i tornar-la a portar al Registre.

Cost: **63,45€**

9 Model 036:

Alta de les Activitats Econòmiques i de les obligacions fiscals a la Hisenda espanyola

- Es pot fer el mateix dia que s'hagi lliurat la documentació al Registre, o esperar a la resolució i fer-ho llavors.
- Hi ha 6 mesos de termini des que es rep la resolució de la inscripció de la cooperativa en el Registre per donar d'alta les activitats econòmiques.
- S'ha de tramitar l'alta dels contractes a la Seguretat Social i del centre de treball amb la mateixa data de l'alta d'activitats econòmiques que s'indiqui. **(Pas 10)**

Lloc: Delegació corresponent al domicili de la cooperativa.

Pot ser que a Hisenda no us permeti fer el tràmit. En aquest cas no es podrà tramitar l'alta fins que finalitzi el procés d'inscripció al Registre de Cooperatives i s'obtingui NIF definitiu i el certificat digital. Si ja heu iniciat les activitats, caldrà fer constar la data d'alta de forma retroactiva.

Des d'aquesta data, la cooperativa pot rebre i emetre factures, sempre indicant que el seu NIF és provisional i que està en procés de constitució, fet que haurà de mantenir fins la seva inscripció al Registre i l'obtenció del NIF definitiu.

10 Alta a la seguretat social

- Alta del codi de compte de cotització de l'empresa i de les altes associades.
- Tràmit realitzat per la gestoria laboral.
- La data de l'alta dels contractes ha de correspondre amb la de l'inici de les activitats econòmiques. **(Pas 9)**

L'alta del Certificat de la Seguretat Social triga 48-72 hores, i els contractes poden trigar 48-72 hores més. **IMPORTANT a l'hora de decidir la data de l'alta d'activitats econòmiques...**

Cost: **265€**

11 Model 036: NIF definitiu

A l'Agència Tributària Espanyola

- Un cop inscrita la cooperativa al Registre i abans de 10 dies a partir de la resolució caldrà fer aquests tràmits.
- Recomanem que faci el tràmit la presidència.

Documentació

- Model 036
- Original i còpia de la resolució de la inscripció i del nomenament de càrrecs inscrit al Registre.

Lloc: Delegació corresponent al domicili de la cooperativa (cal cita prèvia).

Amb el NIF definitiu i la inscripció al Registre de cooperatives podrem anar a l'entitat bancària i alliberar la operativa dels comptes.

12 Certificat Digital

Sol·licitud a la FNMT

Tràmit Online

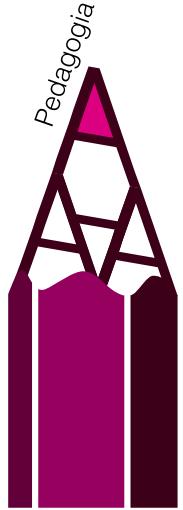
<https://www.sede.fnmt.gob.es/certificados/certificado-de-representante/persona-juridica>

- El programa lliura un codi de seguretat.
- Heu d'acreditar la identitat de la presidència i de la seva representació a l'Agència Tributària espanyola **(simultàniament al pas 11)**.

Us lliuren un contracodi per descarregar el certificat digital al vostre ordinador.

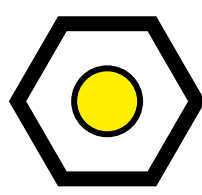
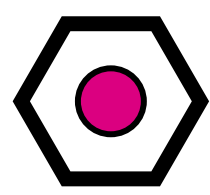
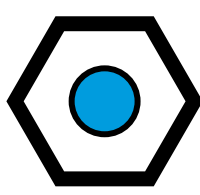
Economia

Pedagogia

Activitats

 economia social
 Ateneu Cooperatiu Barcelonès Nord

Promou:
 Generalitat de Catalunya
Departament de Treball, Afers Socials i Famílies

Amb el finançament de:
 MINISTERIO DE EMPLEO Y SEGURIDAD SOCIAL
 INSTITUT CATALÀ D'INNOVACIÓ SOCIAL